

Janez Cvirn

JEZIKOVNA POLITIKA CELJSKE OBČINE
NA PRELOMU STOLETJA

UVOD

Dve določili decembrske ustave iz leta 1867 sta bili v celotnem obdobju do razpada monarhije znani vsem, tudi najmanj politično osveščenim državljanom. Najprej člen 14 državnih temeljnih zakonov, ki je dopuščal v času, ko ne zaseda parlament, izdajo cesarskih odredb tudi za tiste zadeve, za katere je sicer potrebno soglasje državnega zbora. Še bolj pa razvpiti člen 19 o splošnih pravicah državljanov, znan tudi kot »nacionalni paragraf«, ki je v prvem odstavku določal, da so vsi narodi (Volksstämme) v državi enakopravni in da ima vsak nedotakljivo pravico do varovanja in negovanja svoje narodnosti in jezika, v drugem odstavku pa izrecno zagotavljal, da priznava država enakopravnost vseh v deželi navadnih jezikov (aller landesüblichen Sprachen) v šoli, uradu in javnem življenju.¹

Ohlapna formulacija člena 19 in pomanjkanje iniciative za preciziranje njegovih načel² sta povzročila, da se je nacionalna politika v Cislitvaniji vse do razpada monarhije odvijala v obliki nesporazumov okoli njegove interpretacije. Razen šolskega zakona iz leta 1869, ki je v 6. členu določal, da o učnem jeziku odloča deželna šolska oblast po zaslišanju tistega, ki šolo vzdržuje,³ ni bilo namreč vse do razpada monarhije izdanih nobenih splošnih, za vso državo veljavnih zakonskih določil, ki bi konkretizirala uresničitev nacionalne (jezikovne) enakopravnosti. Tako je bila izvedba člena 19 državnih temeljnih zakonov prepuščena posameznim ministrstvom, ki so že pred sprejemom decembrske ustave urejala vprašanja enakopravnosti jezikov s posebnimi ministrskimi odloki, največkrat pa državnemu in upravnemu sodišču, institucijama, ki sta v zadnji instanci odločali o pritožbah glede kršitev z ustavo zajamčenih političnih pravic državljanov, ali kršitev, povzročenih z odločitvijo kakšnega upravnega organa.⁴ Zato lahko skupaj z dr. S. Vilfanom upravičeno zapišemo: »Cislitvansko jezikovno pravo je obstajalo iz splošnih načel, več ali manj kazuističnih norm, predvsem pa iz obilice judikatov, internih navodil ali sklepov, dejansko udomačenih navad ali kakorkoli uveljavljenih novosti, kar vse je po deželah, sodnih območjih in celo krajih lahko ustvarjalo različne situacije. Celoten sestav je obstajal torej iz nekaj krhkih kvadrov in množice drobčkenih stavbnih kamnov — rezultat posebno intenzivnega prepletanja jezikovnega prava z narodno-političnimi dogodki in sploh z vsakdanjim življenjem.«⁵

Takšna ureditev jezikovnega vprašanja je od vsega začetka sprožala ostre nacionalne boje, ki so se vse do razpada monarhije bili v državnem in deželnih zborih, pred državnim in upravnim sodiščem, v občinskih odborih in velikokrat tudi na ulici. Boj za pravice tega ali onega jezika v šoli, uradu in javnem življenju je postal osnova nacionalnih bojev v državi in bil prisoten na vseh nivojih družbe. Pri jezikovnem vprašanju so se namreč križali interesi državljanov, političnih strank in vlade, ki se jih je dalo le s težavo uskladiti v vse-

¹ Gerald Stourzh: Die Gleichberechtigung der Volksstämme als Verfassungsprinzip 1848—1918; v: Die Habsburgermonarchie 1848—1918, Band III., 2. Teil, Wien 1980, str. 1013—1014.

² Gerald Stourzh, n. d., str. 1016.

³ Gerald Stourzh, n. d., str. 1020.

⁴ Gerald Stourzh, n. d., str. 1020—1023.

⁵ S. Vilfan: Die Österreichische Zivilprozessordnung von 1895 und der Gebrauch der slowenischen Sprache vor Gericht. Kleine Arbeitsreihe des Instituts für Europäische und vergleichende Rechtsgeschichte an der Rechts- und Staatswissenschaftlichen Fakultät der Universität Graz 2, Graz 1970; citirano po Gerald Stourzhu, n. d., str. 1058—1059.

stransko zadovoljstvo vseh prizadetih. Če pustimo ob strani srednje in visoko šolstvo, ki sta bila v pristojnosti države in parlamenta, je bila na področju osnovnega šolstva izvedena dosledna izpeljava tretjega odstavka člena 19 državnih temeljnih zakonov le v nekaterih deželah, medtem ko so se skozi odločitve deželnih šolskih svetov v nacionalno mešanih okoljih jasno izražale majorizacijske tendence nacionalnih večin, oziroma njihovih političnih predstavnikov. Seveda ni bilo bistveno drugače tudi v upravi in sodstvu, kjer se je interes državljanov na splošno upošteval le na področju zunanjega uradovnega jezika. Pri notranjem uradovnem jeziku je prevladal interes krone (vlade in ministrstev), saj je bilo uveljavljeno prepričanje, da je za učinkovitejše funkcioniranje uprave potreben enoten jezik.⁶ V tej sferi tako državljani niso dosegli ustrezne pravne varnosti (jezikovne enakopravnosti), ne glede na stalne poizkuse političnih strank, da bi z različnimi argumenti (avtonomija, češko državno pravo, enakopravnost ne samo za državljane, temveč za narode kot take) dosegli uvedbo svojega jezika kot notranjega jezika v posameznih deželah ali njihovih delih. Interesi državljanov, političnih strank in krone pa so se najbolj konfrontirali pri uradniškem vprašanju, ki je postalo eno najpomembnejših političnih vprašanj v nacionalnih bojih od preloma stoletja dalje, ko si je večina političnih strank prizadevala za doseg t. i. nacionalnih avtonomij.⁷ Zato so bile na tem področju velikanske razlike med posameznimi deželami: medtem ko so npr. Čehi dosegli pri uradniškem vprašanju sorazmerno velike uspehe, so imeli Slovenci na Spodnjem Štajerskem in Koroškem le malo slovenskih uradnikov.⁸

Po obnovitvi ustavnega življenja in zlasti po sprejemu liberalne decembrske ustave so tudi Slovenci v boju za uveljavitev slovenskega jezika v šolah, uradih in javnem življenju v deželnih in državnem zboru neprestano ponavljali interpelacije, v katerih so prikazovali dejansko stanje ter protestirali proti praksi, ki je bila v nasprotju z zakonodajo. Ob skromnih uspehih slovenske politike v šestdesetih in sedemdesetih letih se je položaj slovenskega jezika na splošno izboljšal za časa vlade grofa Taaffeja 1879—1893 (čeprav so obstajale razlike med posameznimi deželami),⁹ po Taaffejevem padcu pa so Slovenci na jezikovnem področju dobili le še nekaj manjših koncesij (npr. utrakvizacija celjske nižje gimnazije),¹⁰ s katerimi se položaj slovenskega jezika ni bistveno izboljšal.¹¹ Nasprotno. Poskusi spremembe obstoječega stanja na jezikovnem področju so bili največkrat jalovi,¹² boj za ohranitev že uveljavljenih pravic pa je postajal vedno težji in dolgotrajnejši.

JEZIKOVNA POLITIKA MESTNE OBČINE CELJE

Občine kot najnižja a obenem najpomembnejša avtonomna oblastva so imele v skladu z liberalno idejo »temelj svobodne države je svobodna občina« tako velike svoboščine, da so postale prave »neodvisne republike v monarhični državi«. V njihove odločitve so lahko posegali državni organi le izjemoma: v primerih, ko so prekoračile svoj delokrog, ali, če so bili njihovi sklepi v nasprotju z zakonodajo. Ker je bila občinska oblast tista, s katero so državljani najpogosteje prihajali v stik, je bila ureditev jezikovnega vprašanja v občinah

⁶ Gerald Stourzh, n. d., str. 1060.

⁷ Prav tam.

⁸ Na splošno o tem: Oskar Lobjmeyr-Hohenleiten: Steiermark, Kärnten, Krain, v: Das Nationalitätenrecht des alten Österreich, izd. Karl Gottfried Hugelmann, Wien—Leipzig 1934; o številu slovenskih uradnikov v državni in deželni upravi na Štajerskem v letih pred prvo svetovno vojno glej: Narodni dnevnik, 5. 10. 1909.

⁹ Zgodovina Slovencev, Cankarjeva založba, Ljubljana 1979, str. 511—513.

¹⁰ Janez Cvirn: Celjsko gimnazijsko vprašanje, CZb 1986.

¹¹ Zgodovina Slovencev, str. 552—554.

¹² Npr. neposredno po razglasitvi t. i. Badenijevih jezikovnih naredb za Češko in Moravsko so poslanci Zičkar, Coronini, Ferjančič in Einspieler v državnem zboru 7. 4. 1897 zahtevali uvedbo jezikovnih naredb tudi za slovenske dežele. Zahtevo je ponovil poslanec Zičkar na seji državnega zbora 21. 10. 1897, kasneje pa še mnogi drugi.

(zlasti v nacionalno mešanih) velikega praktičnega pomena. Načelno so lahko občine odločale o svojem uradovalnem jeziku samostojno, čeprav je bila »pravica do samoodločbe« omejena z obstoječo zakonodajo, zlasti s členom 19 državnih temeljnih zakonov. Pravica do samoodločbe je veljala le za t. i. notranji uradovalni jezik, medtem ko so morale občine pri komuniciranju navzven (pri zunanjem uradovalnem jeziku) upoštevati tudi drugi v deželi navaden jezik. Kljub močnim tendencam po izenačitvi notranjega uradovalnega jezika z zunanjim (za to so si prizadevale tako občine s slovensko kot tudi nemško večino), so se na tem področju tudi pri nas na splošno varovali interesi državljanov. Tako se je neuspešno končal poskus občine Celje-okolica, ki je v skladu s sklepom občinskega odbora o slovenščini kot (notranjem in zunanjem) uradovalnem jeziku občine (1891), zavračala nemške dopise državnih organov in sodišč,¹³ na enak način pa se je končala tudi nelegalna praksa mestne občine Celje, ki slovenščini ni priznavala statusa zunanjega uradovalnega jezika.

Jezikovna naredba za Celje (1892)

Ob slavnostni ustanovitvi celjskega Sokola (7. in 8. septembra 1890) je v Celju prišlo do hudih nacionalnih ekscesov,¹⁴ ki so privedli že tako napete nacionalne odnose do vrelišča. Ker je celjska varnostna straža ob napadih nemških razgrajčev na člane sokolskega društva in njihove goste v glavnem mižala, se je vodstvo društva zoper nekorektno postopanje mestne policije pritožilo na namestništvo v Gradcu in od nje zahtevalo, da se odvzame mestnemu uradu nadzor nad policijo.¹⁵ Ko pritožba ni prinesla uspeha, je več članov društva, da bi na demonstrativen način pokazali ogroženost Slovencev v Celju, od mestnega urada zahtevalo izdajo orožnega lista. Ta pa je njihove prošnje neargumentirano zavrnil.

Kljub pričakovanemu razpletu se je slovenskim voditeljem porodila misel, da bi kljubovali mestnemu uradu. Zato je tajnik Posojilnice Franc Lončar spomladi 1891 ponovil prošnjo za izdajo orožnega lista. Na negativno rešitev mestnega urada se je najprej pritožil na štajersko namestništvo v Gradcu, v pritožbi pa zahteval tudi vročitev odločbe v slovenskem jeziku. Ker pa je namestništvo enostavno potrdilo odločbo na prvi instanci (23. 5. 1891), se je junija 1891 pritožil na ministrstvo notranjih zadev in svoje zahteve argumentiral takole:¹⁶

»Ta slavni mestni urad odbil je mojo prošnjo za podelitev orožnega lista z dovoljenjem, da smem nositi puške, 1 enocevko in 1 dvocevko, potem 1 dvocevni samokres in 1 revolver brez vsakega postavnega vzroka. Edini razlog, kateri je pri tej odločitvi vodil slavni mestni urad, so bili škandali ktere je povzročila sodrga celjska zoper Sokole o priliki sokolske slavnosti v Celji dne 7. in 8. septembra 1890, kateri napadi so šli tako daleč, da je edino vojaški sili, katero je vlada postavila, zahvaliti, da ni prišlo do velikega kriprelivanja. Ti neosnovani napadi nemško misleče mestne sodrge bili so povod, da so Sokoli prosili za orožne liste, da smejo ne samo v Celju ampak v obče za svojo telesno varnost nositi revolverje. Ker so temu mestnemu uradu ti obžalovanja vredni izgredi in napadi na mirne »Sokole« bili popolnoma znani, bi vsakdo objektivno misleči pričakoval, da bode slavni mestni urad to uvaževal in brez vseh zavir dovolil orožni list, kajti že samo, če bi omenjena sodrga izvedela, da večina »Sokolov« sme nositi orožje, bilo bi pričakovati, da bi za bodoče slučaje njo to zadrževalo od enakih izgredov. Slavni mestni urad celjski podeluje udom nemškega kolesarskega društva brez velikih zavir orožne liste, tako da je vsak od nemškega kolesarskega kluba oborožen z revolverjem. Udi tega kolesarskega kluba so večinoma trgovski pomočniki (komiji), in če se takim dajajo orožni listi, bili so udje celjskega »Sokola«, terih velik del ima akademično omiko in akademično dostojanstvo, toliko bolj opravičeni pričakovati, da se jim bode dala pravica orožje nositi, posebno ker so bili predmet takih obžalovanja vrednih izgredov in napadov, ktere vsak omikani človek, bodisi te

¹³ Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), Okoliška občina Celje, fasc. 37, št. 31 in 32.

¹⁴ ZAC, Mestna občina Celje (MOC), fasc. 19; pritožba Sokola na namestništvo v Gradcu z dne 28. 9. 1890.

¹⁵ Domovina, 7. 11. 1891.

¹⁶ ZAC, MOC, fasc. 19; predsedstveni spisi za leto 1892; celotno gradivo je zbrano v konvolutu, zato posameznih spisov ne navajam.

ali one stranke, strogo obsoja... Visoko c. kr. namestništvo odbilo je moj rekurs zoper to krivično ravnanje slavnega mestnega urada ter upira svojo odločbo na to, ker sem prosil, da smem nositi dve puški: 1 enocevko in 1 dvocevko in pa 1 samokres in 1 revolver, češ, ta velika množina orožja dela me tako groznega in nevarnega, da nikakor ne bi kazalo podeliti orožni list. Ta razlog je pa naravnost smešen. Že v svoji prošnji sem navedel, da sem bil lovec in kot tak potrebujem vendar puške; kajti jaz mislim, da so tisti časi minuli, ko so ljudje divjačino s palicami pobijali. Vsak lovec pa mora imeti dve puški, kajti, če se mu ena pokvari, da ima drugo pripravljeno. Sicer pa ne vem, kako naj imenujem nazore visokega c. kr. namestništva, kateri menda misli, da se hočem oborožiti, kakor kak Črnogorec, ter morebiti z obema puškama na rami, s samokresom in revolverjem za pasom, po ulicah celjskih se sprehajati. Če sem prosil orožnega lista za različno orožje, ni še s tem rečeno, da bi si vse orožje naenkrat na ramo obesil ali za pas utaknil, ampak da smem imeti eno ali drugo, kakor bo potreba nanosila... Prepričan sem toraj, da bo visoko c. kr. ministrstvo notranjih zadev to enostransko, protipostavno in nas Slovence globoko razžaljivo naredbo spremenilo, iz katere se razvidi, da se hoča dvojna mera rabiti, ena za Nemce v Celji, druga za Slovence v Celji in da se pri tem gre uže tako daleč, da celjski Slovenci niti ne morejo udeležiti se kakega lova, ker ne dobe orožnega lista, da bi smeli nositi puške... Prošnjo za orožni list vložil sem v slovenskem jeziku, ta moja prošnja odbila se je v nemškem jeziku, kar je popolnoma protipostavno. Zoper tako rešitev v tujem nemškem jeziku sem se pritožil na visoko c. kr. namestništvo, a to ne samo, da ni moji pritožbi ustreglo, ampak tega v svoji naredbi ni niti z besedico omenilo in se mi je intimirala ta naredba zopet u nemškem jeziku, kar je tudi popolnoma protipostavno. Zoper to ravnanje visokega c. kr. namestništva vložim torej tudi pritožbo in že sedaj naznamim, da bodem, če se mojemu upravičenemu zahtevanju, da dobim na slovensko vlogo tudi slovensko rešitev, iskal pravico pri c. kr. državnem sodišču.«

Spretno napisani pritožbi Franca Lončarja, ki ga je zastopal dr. Ivan Dečko, je ministrstvo notranjih zadev ugodilo le deloma. Z odločbo z dne 28. 10. 1891 je razveljavilo naredbo štajerskega namestništva, v Gradcu z dne 23. 5. istega leta in dovolilo podelitev orožnega lista za zahtevano orožje, rešitev drugega dela Lončarjeve pritožbe pa je ponovno naložilo štajerskemu namestništvu. To je bilo mnenja, da celjski mestni urad ni dolžan odgovoriti na slovensko vlogo Franca Lončarja v slovenskem jeziku; saj je bilo členu 19 državnih temeljnih zakonov zadoščeno že s tem, ko je mestni urad sprejel Lončarjevo vlogo. Poslovni jezik celjske mestne občine je namreč nemški, pa tudi Franc Lončar odlično obvlada nemščino.

Takšna rešitev Franca Lončarja ni zadovoljila, zato se je zoper odločbo namestništva ponovno pritožil (23. 11. 1891) na ministrstvo notranjih zadev. V pritožbi je poudaril, da odločba »zadržuje jasen slučaj prekršenja člena XIX. državnih temeljnih postav«, ki »priznava enakopravnost vseh v deželi navadnih jezikov v uradu«, to pa pomeni, »da se vsaka v enem v deželi navadnem jeziku vložena vloga reši v istem jeziku«, kot je odločilo že državno sodišče v svoji rzsodbi z dne 3. julija 1888 zoper odločbo istrskega deželnega odbora.

»Nikakor toraj ni res, da je postavni določbi zadoščeno uže s tem, da je ta slavni mestni urad mojo slovensko vlogo sprejel, ampak jaz sem opravičen zahtevati, da se ta moja vloga tudi reši v tistem, to je slovenskem jeziku... V katerem jeziku slavni mestni urad izdaja svoja naznanila, to je, naznanila katera izdaja vsled lastnega sklepa, in ne rešujoč vloge kake stranke, me za sedaj ne briga; meni je samo za rešitev moje slovenske vloge; pri tem vprašanju pa mene čisto nič ne briga, kak poslovni jezik si je določil mestni urad. Ta si lahko določuje svoj poslovni jezik, pa le v okvirju postav; nikdar pa se s svojo odločbo, da je namreč njegov poslovni jezik nemški, nemore postaviti na državne temeljne postave in mi vsiljevati rešitev v tujem nemškem jeziku; ampak on je — kakor vsak urad — dolžan vse postave vestno izpolnjevati. Da li jaz znam nemški, ali ne, to preiskovati ne pristoji ne slavnemu mestnemu uradu ne visokemu c. kr. namestništvu nobena pravica. S tem, če bi jaz znal nemški, nisem še izgubil ne svoje narodnosti, in pravic, katere mi kot udu avstrijskega naroda priznaje in zajamčuje državna temeljna postava, pravic do spoštovanja enakopravnosti mojega materinega jezika.«

Lončarjeva nepopustljivost in poudarjena zahteva, naj ministrstvo notranjih zadev »strezajoč pritožbi zaukaže, da ima slavni mestni urad celjski mojo napominano slovensko prošnjo za orožni list rešiti v slovenskem jeziku, in mi

dostaviti tudi vse intimate višjih inštanc v tej zadevi takisto v slovenskem jeziku«, sta po več kot leto trajajočem sporu končno prinesla uspeh. Z odločbo z dne 1. 4. 1892 je namreč ministrstvo notranjih zadev celjskemu mestnemu uradu avtoritativno zaukazalo, da mora reševati slovenske vloge v slovenskem jeziku, ker je v Celju poleg nemškega običajen tudi slovenski jezik. S tem pa je sprožilo ostre reakcije celjskega nemštva, ki je v jezikovni naredbi za Celje videlo nevarno ogrožanje nemškega posestnega stanja na Spodnjem Štajerskem in v nemškem Celju. Celjski občinski odbor se je na predlog župana dr. Josefa Neckermanna na seji 22. 4. 1892 odločil, da se bo zoper nesprejemljivo odločbo ministrstva notranjih zadev pritožil, obenem pa sprožil postopek še pred državnim sodiščem: Že dan kasneje je mestni urad poslal ministrstvu notranjih zadev obsežen dopis, v katerem je opozoril, da izhaja odločba iz napačne podmene, da sta v Celju običajna tako nemški kot tudi slovenski jezik, in od ministrstva zahteval sistiranje sporne naredbе. Nekaj dni kasneje (28. 4. 1892) pa je mestni urad naslovil pritožbo še na državno sodišče in v njej ponovil svoje stare argumente. Po njegovem mnenju je Celje popolnoma nemško mesto in se v njem že od nekdanjega uraduje samo v nemškem jeziku. Vse do zadnjega časa ni mestni urad prejel nikakršnih slovenskih vlog: Podeželsko prebivalstvo v okolici je vseskozi živelo v miru in slogi z nemškimi prebivalci mesta, ki so zaradi tega, ker kmetje niso obvladali nemškega jezika, z njimi občevali v njihovem, t. j. vindišarskem jeziku: Ta vindišarski jezik pa se popolnoma razlikuje od umetno ustvarjenega novoslovenskega jezika, ki se uporablja le po pisarnah slovenskih odvetnikov in notarjev, ne pa tudi med prebivalstvom. Zaradi tega je smešno trditi, da je novoslovenski jezik, v katerem je napisana tudi pritožba Franca Lončarja, v Celju običajen jezik, enako kot vindišarski. Prav tako je potrebno poudariti, da je celjski mestni urad že od nekdanjega sprejemal slovenske vloge, ki pa jih je reševal v nemškem jeziku. Na to se doslej še nihče ni pritožil. Tudi štajersko namestništvo je v odločbi z dne 8. 11. 1891 ugotovilo, da slovenski jezik v Celju ni običajen v enaki meri kot nemški. To nam kažejo tudi rezultati ljudskega štetja iz leta 1890, po katerih prebiva v Celju le 1577 Slovencev. Pri tem ne gre pozabiti, da je Celje sedež okrožnega sodišča, v katerega zaporih je vedno okoli 400 kaznjencev, po narodnosti skoraj izključno Slovencev. Tudi v tukajšnji garniziji se je 362 vojakov priglāsilo k slovenskemu občevalnemu jeziku. Ostali pa so duhovniki, kar 11 slovenskih odvetnikov in notarjev, voditelji obeh slovenskih denarnih zavodov z družinami in služabniki, nadalje slovenski dijaki na tukajšnji gimnaziji ter posamezni uradniki, profesorji in učitelji. Pri tem je zanimivo, da še ti velikokrat med seboj komunicirajo v nemškem jeziku in nekateri ga obvladajo veliko bolje od slovenščine.¹⁷ Navedeni slovenski element, ki danes živi v mestu Celju, pa nima ničesar skupnega s »pogumnim slovenskim ljudstvom, s katerim se poskuša identificirati. Njegovi interesi so v popolnem nasprotju z interesi slovenskega kmeta, saj so usmerjeni le k lastnemu bogatenju; in tudi pritožba Franca Lončarja hoče samo dokazati, da celo slovenski privatni uradnik poseduje moč, da uveljavi kakršnokoli zahtevo. Sklicevanje na člen 19 državnih temeljnih zakonov, kot je storilo ministrstvo notranjih zadev v celjskem primeru, pa je po mnenju mestnega urada nerazumljivo tudi zaradi tega, ker bi po tej logiki morali tudi v drugih nemških mestih monarhije reševati vloge v različnih nenemških jezikih.

Istočasno s pritožbo mestnega urada na ministrstvo notranjih zadev in državno sodišče se je za pravice celjskega nemštva potegnil tudi celjski poslanec dr. Richard Foregger, ki je v državnem zboru odločno zahteval razveljavitev jezikovne naredbе za Celje.¹⁸ Vendar njegova zahteva ni prinesla pričakovanega uspeha. Potem ko je državno sodišče z odločbo z dne 16. 8. 1892 zavrnilo

¹⁷ Očitek, da slovenski »prvak« slovenskega jezika sploh ne obvladajo, je bil v *Deutsche Wacht* stalno prisoten; npr. *Domovina*, 21. 11. 1891.

¹⁸ *Deutsche Wacht*, 5. 5. 1892.

obravnavo pritožbe mestne občine, ker je o zadevi že razsodilo notranje ministrstvo, in ko je doživela neuspeh tudi Foregger-Steinwenderjeva akcija zoper jezikovni naredbi za Celje in Celovec v decembru istega leta,¹⁹ je jezikovna naredba za Celje končno obveljala. Seveda pa jo je poskušala mestna občina v praksi čimbolj ignorirati.

Zadeva Hrašovec-Ser nec

Notranje ministrstvo je izdalo jezikovne naredbe za Celje med drugim argumentiralo tudi s tem, da je občina Celje kot občina z lastnim statutom ne samo avtonomna oblast, temveč tudi politična oblast I. instance in kot takšna dolžna spoštovati določila člena 19 državnih temeljnih zakonov. Zaradi tega je celjski občinski odbor dolga časa razmišljal, kako se izogniti temu določilu in končno na seji občinskega odbora dne 4. 11. 1898 sprejel sklep, da je nemščina uradni jezik občinskega odbora v vseh zadevah lastnega delokroga občine.²⁰ Tudi ta sklep, ki ga celjsko nemštvo ni obesilo na veliki zvon, je bil v nasprotju z drugim odstavkom člena 19 državnih temeljnih zakonov, zato so ga celjski Slovenci na organiziran način izničili.

Februarja 1901 je dr. Juro Hrašovec zaprosil mestno občino za sprejem v domovinsko zvezo. Ker je prošnjo napisal v slovenščini in je zadeva spadala v lastni delokrog občine, mu je mestni urad vrnil prošnjo z obrazložitvijo, da sprejema v zadevah lastnega delokroga občine le nemške vloge.²¹ Na to se je dr. Hrašovec v nemškem jeziku pritožil na štajerski deželni odbor, ta pa je njegov rekurz zavrnil in potrdil sklep občinskega odbora, da je nemščina uradni jezik v zadevah lastnega delokroga občine. Štajerski deželni odbor je občini posredoval svojo odločitev dne 7. 11. 1901, mestni urad pa jo je Hrašovcu intimiral šele 22. 4. 1902, ker je poskušal pridobiti na času. Hrašovec pa je vztrajal in se dne 6. 5. 1902 pritožil na državno sodišče. V svoji obsežni pritožbi se je najprej pozval na člen 19 državnih temeljnih zakonov, ki izrecno zagotavlja enakopravnost vseh v deželi navadnih jezikov v šoli, uradu in javnem življenju, opozoril na protizakonit sklep občinskega odbora z dne 4. 11. 1898 in na dejstvo, da živi v Celju precejšnje število Slovencev, medtem ko je okolica tako in tako povsem slovenska, pa tudi na to, da štajerski deželni odbor od slovenskih občin zahteva sprejemanje nemških vlog, čeprav je njihovo prebivalstvo povsem slovensko. Državno sodišče je Hrašovčevo pritožbo obravnavalo dne 13. 10. 1902 in razsodilo v njegovo korist. Rzsodbo je utemeljilo s tem, da sklep občinskega odbora z dne 4. 11. 1898 ni zakonit, saj občina sicer lahko določi nemščino za svoj notranji (poslovni) jezik, vendar mora navzven, s strankami, uporabljati tudi slovenski jezik. Ker mora občina v zadevah prenesenega delokroga s strankami občevati slovensko, bi bilo nelogično, če tega ne bi počela tudi v zadevah lastnega delokroga. Zato mora mestna občina Celje vsako v slovenskem jeziku pisano vlogo ne samo sprejeti, temveč tudi v istem jeziku rešiti, kot določa drugi odstavek člena 19 državnih temeljnih zakonov. Pri tem ne igra nobene vloge to, ali prosilec razume in obvlada nemško ali ne, saj je neizpodbitno dejstvo, da v Celju poleg Nemcev žive tudi Slovenci in je slovenščina v deželi običajen jezik.

S citirano rzsodbo državnega sodišča so Slovenci v relativno kratkem času dosegli, da je bil slovenščini ponovno priznan status zunanjega uradovalega jezika, tako v zadevah prenesenega kot tudi lastnega delokroga. Največkrat pa so se takšni in podobni spori bistveno bolj zavlekli in le od vztrajnosti posameznika je bilo odvisno, ali bo v konkretnem primeru uspel ali ne. Stanje, ki ga je v literaturi plastično opisal že L. Kraigher,²² nam lepo ponazarja tudi naslednji primer.

¹⁹ Deutsche Wacht, 15. 12. 1892.

²⁰ ZAC, MOC, fasc. 91, št. 1765/1901.

²¹ ZAC, MOC, fasc. 91, št. 1765/1901; celotna zadeva je združena v posebnem konvolutu, zato posameznih spisov ne navajam.

Dá bi podprl pravični boj svojega tovariša, je marca 1901 vložil pri mestnem uradu zahtevo za sprejem v domovinsko zvezo tudi dr. Josip Serbec. Ker je prošnjo napisal v slovenskem jeziku, mu je mestni urad, sklicujoč se na sklep občinskega odbora iz leta 1898, vlogo zavrnil, na kar se je Serbec pritožil na štajersko namestništvo. V pritožbi je najprej opozoril na nezakonit sklep občinskega odbora z dne 4. 11. 1898, ki pomeni »žaljenje Slovencev ne samo v Celji bivajočih, ampak celega slovenskega naroda«, zahteval od namestništva njegovo razveljavitev v smislu členov 65 in 66 celjskega občinskega statuta in končno predlagal, da namestništvo zaukaže občinskemu odboru meritorično rešitev njegove prošnje za sprejem v domovinsko zvezo.²³ Ker tudi po letu dni od namestništva ni prejel nobenega odgovora, se je pritožil na ministrstvo notranjih zadev, nekaj dni za tem (18. 9. 1902) pa mu je mestni urad intimiral odločbo namestništva z dne 17. 6. 1902. Intimat celjskega mestnega urada je povzema le prvi del odločbe štajerskega namestništva, ki je zavračal rešitev Serbecove prošnje le zaradi tega, ker mestni urad ni obravnaval zahteve za sprejem v domovinsko zvezo iz formalnih razlogov in da mora biti najprej rešen rekurz glede jezika. Drugega dela odločbe, v katerem je namestništvo trdilo, da je za odločanje o zadevah, ki se tičejo lastnega delokroga občine, pristojen deželni odbor, pa mestni urad Serbecu ni posredoval. Zato se je Serbec ponovno pritožil na namestništvo in od njega zahteval razrešitev spornega jezikovnega vprašanja. Ker pa je namestništvo z odločbo z dne 9. 10. 1902 njegov rekurz ponovno zavrnilo z argumentacijo, da ni pristojno odločati o zadevah lastnega delokroga občine, se je 16. 10. 1902 pritožil še na notranje ministrstvo in v pritožbi izhajal iz tega, da celjski mestni statut iz leta 1867 na nobenem mestu ne predpisuje, da si lahko občina sama določa svoj uradovalni jezik. »To nikakor ni občinska zadeva, ampak državna zadeva, določena po državnih zakonih, vzlasti v ustanovni postavi od 21. decembra 1867 član 19, katero postavo mora vsaka sodnijska in politična oblast spoštovati, in tedaj tudi rešitev rekurza ne spada v delokrog deželnega odbora, ampak tak sklep, s katerim se slovenski jezik proti strankam izključuje, je očividni prelom državnih postav. Čez to pa, da občina spoštuje in izvršuje obstoječe postave, ima čuvati c. kr. namestništvo v smislu čl. 65 omenjene ustave in ima take sklepe razveljaviti v smislu čl. 66 in 67 omenjene mestne ustave.« Zaradi tega, pravi Serbec, mora ministrstvo notranjih zadev razveljaviti »sklep mestne občine celjske od 1. avgusta 1901 št. 3063 in tudi naredbo c. kr. namestništva od 17. junija 1902 št. 17021 oziroma intimat mestnega urada od 18. septembra št. 6754 ter neposreden intimat visokega c. kr. namestništva od 9. oktobra 1902 št. 42644« in naložiti »mestnemu občinskemu odboru celjskemu, da naj reši meritorično mojo prošnjo zaradi domovinske pravice«.

Rešitev Serbecove pritožbe se je kljub razsodbi državnega sodišča v zadevi dr. Jure Hrašovca (13. 10. 1902, zavlekla do pomladi naslednjega leta, ko je štajersko namestništvo končno obvestilo mestno občino, da ne sme zavračati slovenskih vlog, ker je v Celju tudi slovenščina v deželi običajen jezik. Dokončni uspeh pa je Serbec doživel šele julija 1904, ko je bil sprejet v domovinsko zvezo občine Celje.

Javni napisi

Potem ko je kranjska deželna vlada sistirala sklep ljubljanskega občinskega odbora z dne 28. 6. 1892, naj se »table in tablice za ulice in trge, katerim so se spremenila ali pa dala nova imena, napravijo samo v slovenskem jeziku, in pa, da naj se v bodoče dopolnilne tablice naročajo edino le s slovenskimi napisi«,²⁴ se je celjskim Slovincem ponudila priložnost, da tudi sami zahtevajo

²² L. Kraigher: Kontrolor Skrobar; citirano po: Zgodovina Slovencev, str. 553.

²³ ZAC, MOC, fasc. 92, št. 3063/1901; celotna zadeva je združena v konvolut, zato posameznih spisov ne navajam.

²⁴ Ivan Hribar: Moji spomini I., Ljubljana 1983, str. 516.

to, kar je bilo zagotovljeno ljubljanskim Nemcem. »Dobro, so rekli celjski Slovenci, če morajo biti v Ljubljani dvojezični napisi, morajo biti tem boljše tudi pri nas in so sklenili prositi deželno vlado, naj nemudoma zaukaže celjskemu magistratu, da preskrbi nove poulične napise v nemškem in slovenskem jeziku.«²⁵ V prošnji so dr. Ivan Dečko in tovariši zahtevali poleg dvojezičnih uličnih napisov in uradnih razglasov mestnega urada tudi to, naj občina v bodoče namešča le takšne uradnike, ki poleg nemščine dobro obvladajo tudi slovenski jezik,²⁶ in jo potem, ko jo je v avgustu podpisala večina celjskih Slovencev,²⁷ predložili mestnemu uradu. Celjski občinski odbor je dolgo časa zavlačeval z obravnavo upravičene slovenske zahteve, končno pa na seji 5. 5. 1893 sklenil; da je zahteva po dvojezičnih uličnih napisih neutemeljena, ker v Celju obstajajo samo nemški ulični napisi že več kot sto let in ker vse na prošnji podpisane osebe dobro obvladajo nemščino. Glede uradnih razglasov mestnega urada je občinski odbor poudaril, da je vedno objavljajl uradne razglase v obeh jezikih in bo tako ostalo tudi v bodoče; kar pa se tiče nameščanja slovenščine zmožnih uradnikov je bil mnenja, da je zaposlovanje uradnikov interna zadeva občine, v katero se nima nihče pravico vmešavati.²⁸ Zoper navedeni sklep so se Dečko in tovariši pritožili na štajerski deželni odbor in po neugodni rešitvi tega še na upravno sodišče, ki je s sklepom z dne 23. 10. 1893 pritožbo zavrnilo iz formalnih vzrokov, češ da je izdaja odločbe v tej zadevi v pristojnosti državnega sodišča.²⁹

Poizkus, izkoristiti odloka kranjske deželne vlade in kasneje notranjega ministrstva, ki sta za Ljubljano določala dvojezične ulične napise,³⁰ se je tako končal neuspešno. Po razsodbi upravnega sodišča z dne 3. 12. 1893, ki je v isti zadevi odločilo, da »sklepanje glede javnih uličnih napisov spada v samosvoje področje občinskega sveta«,³¹ pa celjski Slovenci niso mogli resneje računati na uspeh, zato takšnih in podobnih vlog niso več naslavljali na mestni urad. Seveda pa boja za uveljavitev slovenskega jezika v javnem življenju niso opustili, čeprav na tem področju niso dosegli vidnejših uspehov. Celjska mestna občina si je namreč na vse kriplje prizadevala, da bi Celje tudi navzven dajalo videz nemškega mesta. Zato se ni zadovoljevala le z nemškimi uličnimi napisi, temveč je vztrajala, da morajo biti nemški tudi napisi na vseh državnih uradih, železniški postaji in na pošti. S tem namenom je leta 1898 kar dvakrat intervenirala pri ministrstvu za trgovino, naj bodo na novem poslopu pošte še naprej samo nemški napisi, češ da je to v interesu nacionalnega miru v mestu.³² Na drugi strani pa je nemški videz Celja poskušala dokazovati tudi s poimenovanjem najbolj frekventnih ulic in trgov po najradikalnejših predstavnikih nemškega nacionalizma³³ in z arhitekturo,³⁴ ter stala celo na stališču, da se imena ulic in trgov v slovenskih dopisih ne smejo sloveniti, temveč morajo ostati v originalu.³⁵

Sredi prvega desetletja dvajsetega stoletja se je število slovenskih obrtnikov in trgovcev v Celju že tako namnožilo, da so njihove reklamne table in izveski pred lokali dali slutiti, da v Celju živi tudi precejšnje število Slovencev. Ker je bilo to v nasprotju s čisto »nemškim značajem mesta Celja«, je občinski odbor na seji 5. 10. 1906 sprejel sklep, naj se v 39. člen cestnopolijskega reda za mesto Celje vnese določilo, po katerem morajo biti napisi na izveskih pred

²⁵ Domovina, 6. 8. 1892. Javni napisi v Celju.

²⁶ ZAC, MOC, fasc. 6; zapisnik seje občinskega odbora z dne 5. 5. 1893.

²⁷ Domovina, 20. 8. 1892.

²⁸ Kot v op. 26.

²⁹ ZAC, MOC, fasc. 6; zapisnik seje občinskega odbora z dne 3. 11. 1893.

³⁰ Kot v op. 24.

³¹ Prav tam.

³² ZAC, MOC, fasc. 20; predsedstveni spisi za leto 1898; prošnji na ministrstvo trgovine z dne 11. 5. 1898 in 8. 10. 1898.

³³ Leta 1899 je občina poimenovala trg nasproti kolodvoru v Bismarckov trg.

³⁴ V letih 1905–1906 zgrajena Nemška hiša je izrazil primer nemške nacionalne ideologije (krvi in grude) v arhitekturi.

³⁵ ZAC, MOC, fasc. 154, št. 12531/1913; dopis mestnega urada na predstojništvo okrajnega sodišča v Celju z dne 10. 10. 1913.

lokali izključno v nemškem jeziku, lastniki pa so dolžni od vsakega izveska plačati občini tudi 20 h letne pristojbine.³⁶ Deset dni po javni razgrnitvi občinskega sklepa se je skupina Slovencev pod vodstvom dr. Jure Hrašovca (20. 10. 1906) pritožila na štajerski deželni odbor in v pritožbi poudarila, da navedeni sklep pomeni »hudo preziranje obstoječih zakonov in žaljenje slovenske narodnosti, katera tvori velik del celjskega prebivalstva in nad 90 % celjske okolice.«³⁷ Po mnenju dr. Jura Hrašovca in tovarišev se je občina pregrešila zoper določila občinskega reda za mesto Celje z dne 21. 1. 1867, člene 2, 5, 13 in 19 državnega temeljnega zakona z dne 21. 12. 1867, nadalje zoper določila stavbnega in obrtnega reda, pa tudi zoper določbe državljskega in temeljnega zakona glede nedotakljivosti lastnine. Zato so v pritožbi zahtevali razveljavitev neutemeljenega občinskega sklepa in na koncu opozorili še na nevarne posledice celjske občinske politike na nacionalnem področju: »Ako bi se naši gotovo upravičeni pritožbi ne ugodilo, bi sklep občinskega odbora le še bolj povečal narodno nestrpnost in dovedel do upravičene posledice, da bodo vse slovenske občine storile sklep, da morajo biti vsi izveski v slovenskem jeziku napisani; dosedaj so se v vseh slovenskih občinah dopuščali nemški izveski.«³⁸

Štiri dni kasneje (24. 10. 1906) je prišel celjski primer že v državni zbor, saj so dr. Vovšek, dr. Ploj in dr. Korošec vložili interpelacijo, ki je, sklicujoč se na člen 19 državnih temeljnih postav, zahtevala razveljavitev diskriminacijskega sklepa celjskega občinskega odbora.³⁹ Celjska Deutsche Wacht je interpelacijo komentirala z ugotovitvijo, da so mestne ulice občinska last in da ima torej občina vso pravico predpisati obliko in jezik napisnih tabel po svojem prepričanju.⁴⁰ Podobnega mnenja je bil tudi štajerski deželni odbor, ki je dolgo časa zavlačeval z odločitvijo, končno pa z odlokom z dne 25. 5. 1907 zavrnil pritožbo celjskih Slovencev kot neutemeljeno.⁴¹ Zato so se ti pritožili še na upravno in državno sodišče (8. 6. 1907) in v pritožbi izpodbijali tako sklep o letni pristojbini za izveske kot tudi sklep o samo, nemških napisih na njih. Kajti: »Zahtevati ne sme občina kakega plačila in posebno ne sme zahtevati, da bi morali biti napisi ravno v nemškem jeziku.«⁴²

Komaj je bila pritožba na upravno in državno sodišče poslana, je mestni urad razposlal vsem slovenskim obrtnikom in trgovcem ukaz (21. 6. 1907), naj svoje izveske z napisi v slovenskem jeziku nemudoma zamenjajo z nemškimi, ker bo v nasprotnem primeru to storila celjska mestna policija.⁴³ Zoper nestrpno postopanje mestnega urada so se prizadeti slovenski obrtniki in trgovci pritožili posamično in v svojih pritožbah vztrajali, da sklep občinskega urada še ni pravnomočen, ker so se pritožili na državno in upravno sodišče.⁴⁴ Viktor Nasko je v pritožbi poudaril, da »javni obziri ne zahtevajo, da bi se izpodbijana določba občinskega odbora takoj izvršila, prej kakor, se stvar reši pri upravnem oziroma državnem sodišču«, saj je gotovo, »da bi slovenskim strankam na ta način nastala škoda, ki bi bila nepovračljiva.«⁴⁵ Vendar pa zahteva, naj mestni urad »izvoli počakati z izvršitvijo sklepa občinskega odbora tako dolgo, dokler se stvar ne reši pri c. kr. državnem sodišču«, ni prinesla uspeha in celjska policija je odpravila »slovenske napise, ki so segali v ulice.«⁴⁷ A le

³⁶ ZAC, MOC, fasc. 111, št. 9184/1906; celotna zadeva je zbrana v konvolutu, zato posameznih spisov ne navajam; potek zadeve je opisal tudi dr. Juro Hrašovec v Slovenskem Pravniku 1908, str. 86–90; v isti številki Slovenskega Pravnika je dr. Fr(an) R(osina) podrobno poročal o usodi podobnega sklepa mariborskega občinskega odbora, ki je bil sprejet že nekoliko prej kot celjski. (Dr. Fr. R.: Prepoved slovenskih izvesnih napisov v Mariboru razveljavljena.)

³⁷ Prav tam.

³⁸ Prav tam.

³⁹ Deutsche Wacht, 1. 11. 1906. Eine windische Interpellation in der Cillier Schilderfrage.

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Kot v op. 36.

⁴² Prav tam.

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ Prav tam.

⁴⁵ Prav tam.

⁴⁶ Prav tam.

⁴⁷ Domovina, 21. 10. 1907.

za kratko. Že 16. 10. 1907 je namreč državno sodišče razsodilo, »da je celjski mestni urad s prepovedjo slovenskih napisov v ozračju celjskih ulic kršil enakopravnost slovenskega jezika z nemščim in prelomil člen 19 državnih osnovnih postav«,⁴⁸ s čimer so si Slovenci obvarovali svojo elementarno pravico. Celjskim Nemcem pa se je po pisanju Domovine ponovno povetil nos: »Nekajkrat še naj pogorijo, pa se jim bodo nosovi še podaljšali za nekaj decimetrov«. ⁴⁹

Vprašanje učnega jezika

Tretji državni osnovnošolski zakon z dne 14. 5. 1869 je v šestem členu določal, da je odločanje »o učnem jeziku in o poučevanju v drugem deželnem jeziku« na ljudskih šolah v pristojnosti deželnih šolskih oblasti, ki morajo najprej zaslišati tiste, ki šolo vzdržujejo.⁵⁰ Tako je v zadnji instanci odločal o učnem jeziku deželni šolski svet po zaslišanju občine, ki je lahko s svojim mnenjem bistveno vplivala na končno odločitev. Zaradi tega je prihajalo v narodnostno mešanih krajih pogosto do ignoriranja manjšine, ki je le s težavo uveljavljala svoje pravice.

Celjski občinski odbor je sprožil zahtevo po omejitvi vloge slovenskega jezika na celjski glavni šoli že veliko pred sprejemom nove šolske zakonodaje. Na seji občinskega odbora dne 27. 10. 1864 je odbornik dr. Josef Neckermann predlagal, naj se občina pritoži na izobraževalno ministrstvo, ker je nemščina že povsem izpodrinjena iz celjske glavne šole, in zahteva, da se kot učni jezik uvede nemščina, slovenščini pa se »potreben prostor dovoli«.⁵¹ Okoli Neckermannovega predloga, ki ga je občinski odbor sprejel z 11 : 4 glasovi (proti so glasovali Gorišek, Jesenko, dr. Kočever in Pečnak), so se v naslednjih mesecih v občinskem odboru bili ostri boji, ki so odmevali tudi v slovenskem časopisju. Slovenci so poskušali dokazovati, da na glavni šoli prevladujejo slovenski učenci iz okolice in da je tudi Celje »še zmiraj slovensko mesto«, ⁵² nemška večina občinskega odbora pa je vztrajala pri svojih zahtevah. Na sejah občinskega odbora 6. in 9. 12. 1864 je dr. Štefan Kočever predlagal kompromisno rešitev, po kateri bi se naj slovenski otroci učili nemščine na podlagi slovenskega jezika, nemški pa slovenščine na podlagi nemškega jezika. Vendar tudi ta predlog ni bil sprejet, niti zahteva, naj na šoli poučujejo le učitelji, ki popolnoma obvladajo oba jezika.⁵³ Ministrstvo za izobraževanje je z ukazom z dne 28. 2. 1865 odločilo, naj bo na celjski glavni šoli učni jezik za nemške otroke v vseh razredih nemški, za slovenske otroke pa v prvem in drugem razredu slovenski, v tretjem slovenski in nemški, v četrtem pa izključno nemški.⁵⁴ S tem se želje celjskega občinskega odbora niso docela izpolnile, vendar slovenščina ni bila več obligaten predmet za nemške otroke.⁵⁵

Izrinjanje slovenščine s celjske glavne šole je vzpodbudilo občinske zastope gornjegrajskega sodnega okraja, da so decembra 1865 sestavili obsežno pritožbo in jo preko deželnega poslanca dr. Radoslava Razlaga naslovili na štajerski deželni zbor. V njej so med drugim zahtevali poleg nemškega tudi slovensko poučevanje na celjski glavni šoli in nastavljanje učiteljev, ki obvladajo oba jezika. V skladu z njihovo pritožbo je dr. Razlag na zasedanju deželnega zbora 16. 1. 1866 vložil interpelacijo, na katero pa mu je štajerski deželni namestnik odgovoril le z nekaj oguljenimi frazami. Kljub temu je pritožba gornjegrajskih občinskih zastopov povzročila, da je ministrstvo že 15. 1. 1866 »za imenovano šolo nove slovnice knjige (Sprachlehrbücher) v rabo ukazalo s dodatkom, da

⁴⁸ Kot v op. 36.

⁴⁹ Domovina, 21. 10. 1907.

⁵⁰ V. Melik: Slovenci in »nova šola«; v: Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, Ljubljana 1969, str. 54.

⁵¹ ZAC, MOC, fasc. 1; zapisnik seje občinskega odbora z dne 27. 10. 1864; Novice, 2. 11. 1864.

⁵² Novice, 2. 11. 1864; 9. 11. 1864; 7. 12. 1864.

⁵³ Novice, 4. 1. 1865.

⁵⁴ Novice, 12. 4. 1865.

⁵⁵ Prav tam.

TABELA I/1: Nacionalna struktura učencev mestne češke ljudske šole (1906/07—1910/11)

Razred	1906/1907			1907/1908			1908/1909			1909/1910			1910/1911						
	N	S	N/S	O	N	S	N/S	O	N	S	N/S	O	N	S	N/S				
I.	67	27	11	4	61	20	9	7	55	16	14	7	70	14	6	2	76	8	3
II.	77	35	1	1	71	21	13	3	69	26	7	3	60	40	13	3	71	23	5
III.	62	11	8	10	63	19	8	3	82	23	23	4	78	23	4	3	58	49	12
IV.	18	25	2	1	29	34	2	1	74	23	2	1	55	14	14	1	52	27	1
V.									29	8	28	8	47	28	5	5	35	20	

S — Slovenci, N — Nemci, N/S — Nemci/Slovenci, O — Ostali

TABELA I/2: Nacionalna struktura učenk mestne dekliške šole (1905/06—1908/09) po šolskih okrožjih

Narodnost	1905/1906			1906/1907			1907/1908			1908/1909		
	Mesto	Okolica	Skupaj	Mesto	Okolica	Skupaj	Mesto	Okolica	Skupaj	Mesto	Okolica	Skupaj
Nemška	195	103	298	184	102	286	190	101	291	213	105	318
Slovenska	21	133	154	46	119	165	28	151	179	34	140	174
Hrvaška				3		3	6		6		4	2
Italijanska	3		3	4		4	2		2		2	1
Česka		1	1		1	1		2	2		2	2
Srbska				1		1						1
Madžarska							1		1		2	2
Skupaj	219	237	456	238	222	460	227	254	481	257	252	509

konsistorium mora skrbeti, da tisti učitelji, kateri slovenskega jezika niso zmožni, v naj kračem obroku si znanje taistega prilastiti morajo».⁵⁶

Dr. Štefan Kočvar, ki je zaradi ignoriranja slovenskih zahtev glede učnega jezika izstopil iz občinskega odbora, je že ob izdaji pričujoče ministrske odredbe resignirano ugotavljal, da so možnosti za njeno realizacijo izredno majhne.⁵⁷ V naslednjih dveh letih so se njegove slutnje uresničile, saj se je celjski občinski odbor nenehno ukvarjal s predlogi, ki so zahtevali, da prevzame vzdrževanje celjske glavne šole občina in jo spremeni v mestno šolo z izključno nemškimi učnimi jeziki. Celjski občinski odbor je na predlog dr. Josefa Neckermanna o tem sprejel ustrezen sklep že na seji 30. 6. 1868, realiziral pa ga je v naslednjem letu, po sprejemu tretjega državnega osnovnošolskega zakona.⁵⁸ Od leta 1869 dalje je bila torej nemščina izključni učni jezik na celjski deški in dekliški ljudski šoli, ne glede na to, da so mestno šolo obiskovali tudi učenci iz okoliške, povsem slovenske občine in da je bila večina učencev slovenske narodnosti.⁵⁹ Zaradi tega je že kmalu prišlo do nesporazumov med celjsko mestno in okoliško občino, saj si slednja ni hotela ustanoviti lastne ljudske šole, ampak je raje plačevala mestnemu šolskemu svetu 300 goldinarjev letnega prispevka.⁶⁰ Mestni šolski svet je od leta 1871 dalje nenehno opozarjal, da zaradi velikega števila slovenskih otrok iz okolice, ki ne obvladajo nemškega jezika, trpi pouk na obeh celjskih šolah, in od okoliške občine zahteval, da ustanovi lastno šolo za slovenske otroke. To zahtevo je 13. 1. 1874 predložil štajerskemu deželnemu zboru tudi celjski župan in deželni poslanec dr. Josef Neckermann, ki je v argumentiranem govoru ošibal zanikrnost okoliške občine, končno pa ji ponudil pomoč mestne občine pri ustanovitvi šole.⁶¹ Po dolgotrajnih prerokanjih je občinski odbor okoliške občine septembra 1874 sprejel sklep o ustanovitvi trirazredne deške in dekliške ljudske šole s slovenskim učnim jezikom,⁶² sklep pa realiziral v naslednjem letu, ko se je šola končno ustanovila.⁶³

Od leta 1878, ko je bila ustanovljena še dekliška ljudska šola šolskih sester s slovenskim učnim jezikom, imamo v Celju torej štirirazredno deško in dekliško ljudsko šolo z nemškim učnim jezikom in trirazredno deško in dekliško ljudsko šolo s slovenskim učnim jezikom. S tem je bil problem, ki je vznemirjal celjsko javnost, navidezno rešen, v praksi pa se je boj za enakopravnost slovenskega jezika šele prav začel. Kazal se je zlasti v obliki tekmovanja šol mestne in okoliške občine za čim hitrejši napredek in za ustvarjanje boljših pogojev dela, s tem pa tudi za čim večje število učencev. V tem boju je imela bistveno boljše možnosti mestna občina, ki je ob izdatni podpori štajerskega deželnega šolskega sveta in nemških obrambnih organizacij (Deutscher Schulverein) postopoma izpopolnila obe mestni šoli in jima v desetletju pred prvo svetovno vojno zgradila moderni šolski poslopji.⁶⁴ Na drugi strani pa se je okoliška občina že od vsega začetka soočala s prostorsko stisko, ko pa ji je leta 1901 končno uspelo kupiti parcelo za novogradnjo v mestu, je mestna občina storila vse, da gradnjo prepreči.⁶⁵ Kot je razvidno iz fragmentarno ohranjenih podatkov o nacionalni strukturi učencev (tabela I.), je bil priliv slovenskih

⁵⁶ J. Cvirn: Kočvarjeva pisma Vošnjaku, CZb 1985.

⁵⁷ Prav tam.

⁵⁸ ZAC, MOC, fasc. 1; zapisnik seje občinskega odbora z dne 30. 6. 1868.

⁵⁹ M. Klemenčič: Germanizacijski procesi na Štajerskem od srede 19. stoletja do prve svetovne vojne, CZN 1979, 1–2, str. 364–386; (podatki o nacionalni strukturi celjske glavne šole iz leta 1865); ZAC, Mestna šola Celje, fasc. 15 in fasc. 55.

⁶⁰ Slovenski gospodar, 26. 2. 1874.

⁶¹ Prav tam.

⁶² Slovenski gospodar, 17. 9. 1874.

⁶³ O okoliški šoli na splošno glej: Osemdesetletnica prve slovenske šole v Celju 1875–1955, Celje 1955.

⁶⁴ Deška ljudska šola je postala v šolskem letu 1896–97 petrazredna, v šolskem letu 1912–13 pa šestrazredna. Dekliška ljudska šola je postala petrazredna v šolskem letu 1886–87, v šolskem letu 1905–06 pa šestrazredna. Leta 1905 je bila zgrajena nova dekliška, leta 1912 pa še nova deška ljudska šola.

⁶⁵ Narodni dnevnik, 17. 9. 1909. Vprašanje slovenske okoliške ljudske šole. (Seveda pa je bil problem gradnje novega poslopja za slovensko ljudsko šolo okoliške občine nerazrešljiv zaradi slovenskega vztrajanja, da mora biti nova šola v mestni občini.)

TABELA II/1: Nacionalna struktura učencev Obrtne nadaljevalne šole v Celju (1883/84—1902/03)

Šolsko leto	Pripravnica						I. razred						II. razred						Skupaj	
	S		N		O		N		S		O		N		S		N		O	
	N	S	N	S	N	S	N	S	N	S	N	S	N	S	N	S	N	S	N	S
1883/84	55	14	5	3	38	2	7	26	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1884/85	76	10	7	6	27	18	1	12	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1885/86	75	7	3	2	31	20	4	20	14	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1886/87	70	11	2	1	31	22	3	10	21	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1887/88	72	10	4	4	36	19	4	—	20	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1888/89	57	12	—	10	41	19	—	36	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1889/90	62	6	1	7	34	16	—	5	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1890/91	70	14	—	6	29	21	—	21	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1891/92	62	8	—	9	31	26	—	3	32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1892/93	59	9	—	12	35	17	—	2	34	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1893/94	65	8	—	11	21	22	—	1	29	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1894/95	58	11	1	7	25	24	—	3	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1895/96	53	9	1	5	26	12	—	3	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1896/97	55	11	—	11	22	19	—	1	29	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1897/98	49	13	—	7	27	17	—	1	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1898/99	61	17	—	9	23	19	—	—	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1899/1900	52	10	2	10	30	26	4	3	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1900/01	44	15	—	11	31	22	—	2	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1901/02	41	7	—	16	10	29	1	3	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1902/03	29	10	2	18	22	37	—	7	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

TABELA II/2: Nacionalna struktura učencev Obrtne nadaljevalne šole v Celju (1903/04—1912/13)

Šolsko leto	Pripravnica						I. razred						II. razred						Skupaj	
	S		N		O		N		S		O		N		S		N		O	
	N	S	N	S	N	S	N	S	N	S	N	S	N	S	N	S	N	S	N	S
1903/04	29	6	5	12	7	7	2	4	17	24	3	8	14	47	2	2	67	84	12	26
1904/05	38	6	3	1	9	8	3	7	17	35	1	5	25	46	3	4	89	95	10	21
1905/06	34	8	4	2	9	6	3	4	26	25	4	2	14	50	7	5	85	89	18	13
1906/07	35	11	1	1	12	2	2	3	25	12	—	6	28	28	6	2	100	53	9	12
1907/08	48	8	1	4	20	3	—	1	17	29	—	1	24	22	9	3	109	62	9	9
1908/09	41	12	3	4	18	1	—	1	25	19	3	1	24	25	6	3	108	57	12	9
1909/10	40	12	9	—	17	3	—	2	19	29	—	4	12	25	2	2	90	69	11	8
1910/11	39	7	3	5	12	1	—	3	18	28	9	3	23	33	—	3	92	69	12	14
1911/12	40	3	2	7	9	3	—	6	27	35	4	2	19	38	1	—	95	79	7	15
1912/13	25	7	2	4	18	2	—	1	29	30	—	4	30	30	2	4	102	69	4	13

S — Slovenci, N — Nemci, N/S — Nemci/Slovenci, O — Ostali
 OPOMBA: V šolskem letu 1909—1910 so na Obrtni nadaljevalni šoli uvedli še poseben tečaj (Frachkurs), ki ga je obiskovalo 27 učencev (trije Slovenci in 24 neopredeljenih). V priložnosti tabeli teh učencev nisem upošteval, saj je bil že v naslednjem šolskem letu ukinjen.

otrok v obe mestni ljudski šoli (zlasti v dekliško) v celotnem obdobju do razpada monarhije izredno visok, saj so marsikateri starši menili, da bo njihov otrok dobil v mestni šoli boljšo izobrazbo kot v okoliški.⁶⁶ Zaradi tega sta bili obe mestni šoli zavoda, kjer se je ponemčilo precejšnje število slovenskih otrok, in so se uresničevale, sicer v celofan zavite besede, ki jih je ob otvoritvi nove dekliške ljudske šole 1905 izrekel župan Julius Rakusch: »Zobrazbevanju v tem čudovitem nemškem državnem in svetovnem jeziku smo — tako hoče Bog — ustvarili nepremagljivo trdnjavo, nov moderen dom, uredili oskrbovališče, v katerem se naj poučuje v duhu napredka in šolskega zakona, v korist našega naroda, mesta in domovine. In s tem je jasno povedano, kakšen duh naj vlada po naši volji v tej šoli«.

Neposreden vpliv občine se ni kazal le na obeh mestnih ljudskih šolah temveč tudi pri trgovski in obrtni nadaljevalni šoli, ki sta bili pod neposrednim nadzorom mestnega šolskega sveta in celjskega trgovskega gremija. Tudi na teh šolah je bila nemščina izključni učni jezik v vseh razredih razen v pripravljalnem, kjer so poskušali večinoma slovenske učence kar najhitreje naučiti nemškega jezika. O tem nam zgovorno pričajo podatki o nacionalni strukturi učencev Obrtno nadaljevalne šole od leta 1883 dalje (tabela II.), pri čemer velja opozoriti zlasti na dvoje.⁶⁸

1. V pripravljalnem razredu prevladujejo učenci slovenske narodnosti, ki se zaradi neznanja nemškega jezika le s težavo prebijajo v prvi razred. Poimenska analiza uspešnosti učencev za posamezna leta namreč pokaže, da več kot polovica učencev slovenske narodnosti ne izdela pripravljalnega razreda zaradi neznanja nemškega jezika, njihova uspešnost pa je v primerjavi z nemškimi učenci tudi v naslednjih dveh razredih bistveno manjša.

2. Poimenska analiza uspešnosti učencev slovenske in nemške narodnosti jasno kaže na relativno učinkovit proces germanizacije, ki je zlasti razviden iz dejstva, da se pri posameznih učencih, ki so v določenem šolskem letu označeni kot Slovenci, v naslednjem šolskem letu pojavi nemška nacionalna oznaka. Bolj kot pri Slovencih pa je »spreminjanje nacionalnosti« vidno pri učencih, ki so v določenem šolskem letu označeni kot Nemci-Slovenci.

Tako pri osnovnem kot tudi pri obrtnem šolstvu so procesi zaviranja slovenskega napredovanja in germanizacije torej več kot očitni. Seveda pa na koncu ne gre pozabiti tudi posrednega vpliva občine na srednje šolstvo, ki se je pokazal že med bojem za celjsko gimnazijo, še zlasti pa po ustanovitvi nemško-slovenskih vzporednic na nižji gimnaziji v Celju, ko je občina z ureditvijo nemškega dijaškega doma (1896) neposredno vplivala na nacionalno strukturo dijakov na celjski gimnaziji.⁶⁹

⁶⁶ ZAC, Mestna šola Celje, fasc. 15 in fasc. 55; nacionalna struktura na deški ljudski šoli se lahko izračuna na podlagi katalogov le od šolskega leta 1906—07 dalje, medtem ko katalogi dekliške ljudske šole niso ohranjeni. Podatki, ki jih navajamo za dekliško ljudsko šolo v tabeli I/2, so povzeti iz Kronike šole.

⁶⁷ ZAC, Mestna šola Celje, fasc. 55; Kronika mestne dekliške šole v Celju, str. 235.

⁶⁸ ZAC, Obrtna šola Celje, fasc. 1—5; katalogi Obrtne nadaljevalne šole 1883—1914.

⁶⁹ J. Cvirn: Celjsko gimnazijsko vprašanje, CZb 1986.

Zusammenfassung

**SPRACHENPOLITIK DER GEMEINDE VON CELJE
UM DIE JAHRHUNDERTWENDE**

Janez Cvirn

Die vage Formulierung des Artikels 19 der Reichsgrundgesetze und das Fehlen der Initiative zur Präzisierung seiner Grundsätze hatten zur Folge, daß sich die nationale Politik in Cisleithanien bis zum Zerfall der Monarchie in Form von Mißverständnissen um die Deutung dieses Artikels abwickelte. Außer dem Schulgesetz aus dem Jahr 1869, das im Artikel 6 bestimmte, über die Unterrichtssprache entscheide die jeweilige Landesschulbehörde nach Anhörung des Trägers der Schule, wurden bis zum Zerfall der Monarchie keine allgemeinen, für den ganzen Staat geltenden gesetzlichen Bestimmungen herausgegeben, die die Verwirklichung der nationalen (sprachlichen) Gleichberechtigung konkretisiert hätten. So wurde die Ausführung des Artikels 19 der Reichsgrundgesetze den einzelnen Ministerien überlassen, die bereits vor der Verabschiedung der Dezember-Verfassung die Frage der sprachlichen Gleichberechtigung durch besondere ministerielle Verfügungen regelten, meistens aber dem Reichs- und dem Verwaltungsgericht, zwei Institutionen, die in letzter Instanz über die Einsprüche entschieden, die wegen Verletzung der durch die Verfassung verbürgten politischen Bürgerrechte oder wegen einer durch den Entscheid eines Verwaltungsorgans zugefügten Verletzung erhoben wurden.

Die besonders intensive Verletzung des Sprachenrechts mit dem national-politischen Geschehen und dem Alltag überhaupt, die in den verschiedenen Ländern, Gerichtsbezirken und sogar Gemeinden zu unterschiedlichen Situationen führte, bildete eine ständige Quelle der nationalen Auseinandersetzungen. Der Kampf um das Recht der einen oder der anderen Sprache in Schule, Amtsbereich und öffentlichem Leben, der bis zum Zerfall der Monarchie im Reichsrat und den einzelnen Landtagen vor dem Reichs- und dem Verwaltungsgericht, in Gemeindeausschüssen und oft auch auf der Straße ausgetragen wurde, wurde zum Nährboden für nationale Zwistigkeiten im Staat und war auf allen Ebenen des gesellschaftlichen Lebens gegenwärtig.

Auch in Celje (Cilli) entfachten sich die nationalen Konfrontationen am stärksten an der Sprachenfrage, die schon seit der Erneuerung des Verfassungslebens jener Punkt war, an dem sich das slowenische und das deutsche Bürgertum trennten. Die deutsche Mehrheit, die sich angesichts des slowenischen Fortschritts seit dem Ende der achtziger Jahre immer stärker bedroht fühlte, widmete gerade dem Kampf um die Erhaltung des deutschen Besitzstandes auf dem sprachlichen Gebiet besondere Aufmerksamkeit. Ein wichtiges Instrument für die Ausführung der diskriminierenden Sprachenpolitik in Celje aber wurde der städtische Gemeindeausschuß, in dem seit 1867 kein Slowene saß. Natürlich konnte die Gemeinde auf Entscheidungen, die außerhalb ihrer Kompetenz lagen, nur durch das Verfassen von Petitionen und durch lautstarke Unmutsäußerungen (wie z. B. bei der bekannten Frage um das Cillier Gymnasium im Jahre 1895), einwirken, während sie auf allen anderen Ebenen die Bestimmungen des Artikels 19 der Reichsgrundgesetze einfach zu ignorieren versuchte.

Wenn auch die Mehrheit der slowenischen Einsprüche gegen die illegale Praxis der Cillier Stadtverwaltung von den Reichsorganen günstig beschieden wurde, war die Lage alles eher als zufriedenstellend. Auf dem Gebiet der Amtssprache, über welche die Gemeinden im Prinzip selbst entscheiden konnten, (das »Recht auf Selbstbestimmung« blieb allerdings auf die innere Amtssprache beschränkt), erkannte der Celjer Gemeindeausschuß dem Slowenischen den Status der äußeren Amtssprache lange nicht an. Diesen Status erwarb das Slowenische erst durch die Sprachenverordnung für Celje (1892), die bis zum Zerfall der Monarchie als Grundlage für die sprachliche Regelung in der Stadt diente. Der Beschluß des Gemeindeausschusses über das Deutsche als Amtssprache der Gemeinde in allen Angelegenheiten des selbständigen Wirkungskreises (1898) aber wurde 1902 auf Grund eines argumentierten Einspruchs von Dr. Jure Hrašovec (und Dr. Josip Serbec) vom Reichsgericht außer Kraft gesetzt. Die Gleichberechtigung der slowenischen Sprache im öffentlichen Leben war schon etwas eingeschränkt (im Jahr 1893 lehnte der steirische Landesausschuß die slowenische Forderung nach zweisprachigen Straßenschildern ab), doch nahm das Reich die Slowenen auch auf diesem Gebiet vor einer zu großen Willkür der deutschen Mehrheit in Schutz. Als im Jahre 1906 der Gemeindeausschuß den Beschluß annahm, Aushängeschilder von Lokalen sollten ausschließlich deutsch beschriftet sein, hob das Reichsgericht diese Verordnung unverzüglich auf.

Am schlechtesten war die Situation der slowenischen Sprache auf den Volksschulen, da der steirische Landesschulrat, der in letzter Konsequenz über die Unterrichtssprache entschied, die Wünsche des Cillier Gemeindeausschusses ausnahmslos berücksichtigte. Schon bald nach der Erneuerung des Verfassungslebens schickte sich

die deutsche Mehrheit im Gemeindeausschuß an, das Slowenische aus der Hauptschule in Celje zu verdrängen. Seit der Verabschiedung des dritten Reichsgrundschulgesetzes (1869) aber wurde das Deutsche die ausschließliche Unterrichtssprache auf der städtischen Knaben- und Mädchenvolksschule — ungeachtet dessen, daß die Mehrheit der Schüler slowenischer Nationalität war.

Obwohl die Gemeinde Cilli-Umgebung 1875 ihre eigene Schule mit Slowenisch als Unterrichtssprache gegründet hatte (ab 1878 gab es noch eine Mädchenvolksschule, die von Schulschwestern geleitet wurde), war der Zustrom slowenischer Kinder in die beiden Stadtschulen außerordentlich stark. Deswegen waren die beiden städtischen Volksschulen jene Einrichtungen, wo eine beträchtliche Zahl der slowenischen Kinder ihre nationale Identität verlor. Intensive Germanisierungsprozesse erfaßten auch die Gewerbliche und Handelsfortbildungsschule, die beide unmittelbar unter der Aufsicht des städtischen Schulrats und des Celjer Handelsgremiums standen.

Na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije (oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/1, telefon (061) 332 611, int. 210) lahko naročite še nekaj letnikov predhodnika »Zgodovinskega časopisa« — revije »Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo«. V Glasniku je objavljena vrsta razprav, ki so še danes ohranile svojo znanstveno vrednost. Vsem ljubiteljem zgodovinskega branja, posebej pa še raziskovalcem naše zgodovine zato priporočamo, da si omislijo komplet dostopnih številk »Glasnika Muzejskega društva za Slovenijo« (GMDS).

Cene so razprodajne in so za posamezne številke naslednje:

GMDS 1/1919-20 — 2 din	GMDS 16/1935, št. 3-4 — razprodan
GMDS 2-3/1921-22 — razprodan	GMDS 17/1936 — razprodan
GMDS 4-6/1923-25 — 2 din	GMDS 18/1937, št. 1-2 — razprodan
GMDS 7-8/1926-27 — 2,60 din	GMDS 18/1937, št. 3-4 — razprodan
GMDS 9/1928 — razprodan	GMDS 19/1938, št. 1-2 — razprodan
GMDS 10/1929 — razprodan	GMDS 19/1938, št. 3-4 — razprodan
GMDS 11/1930 — razprodan	GMDS 20/1939 — razprodan
GMDS 12/1931 — razprodan	GMDS 21/1940 — razprodan
GMDS 13/1932 — razprodan	GMDS 22/1941, št. 1-2 — razprodan
GMDS 14/1933 — razprodan	GMDS 22/1941, št. 3-4 — 2,60 din
GMDS 15/1934 — razprodan	GMDS 23/1942 — razprodan
GMDS 16/1935, št. 1-2 — razprodan	GMDS 24/1943 — 16 din
	GMDS 25-26/1944-45 — 2,60 din

Kazalo k zgodovinskim publikacijam Muzejskega društva za Slovenijo velja 4 dinarje.

Člani slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev imajo na navedene cene 25-odstotni popust, študentje pa 50-odstotni popust. Za nakup kompleta GMDS odobravamo poseben popust. Za naročila iz tujine zaračunamo 60-odstotni pribitek in dejanske poštno stroške.